

Tilrettelegging i skolen. Hva, hvorfor og hvordan?

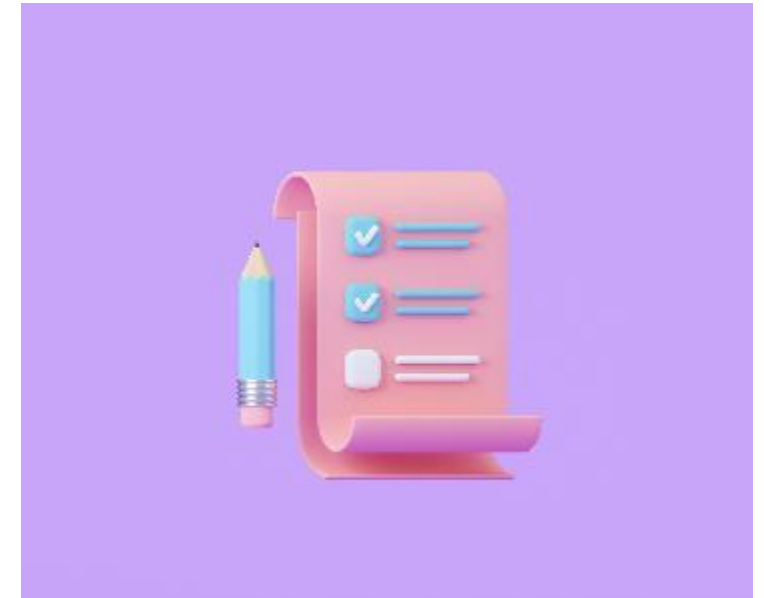
Sjeldne diagnoser med fysiske funksjonsnedsettelse

Gunnbjørg Aune og Trine Bathen, ergoterapeuter TRS

Hva vil vi snakke om?

- Hvorfor tilrettelegge? Lovverk og forskning
- Inkludering, tilpasning og tilrettelegging
- Samarbeid og medvirkning
- Hva og Hvordan tilrettelegge? Eksempler
- Nyttige ressurser

Hvorfor tilrettelegge? Lovpålagt

Nasjonale lover

- § Opplæringsloven
 - Rett til godt fysisk og psykososialt miljø
- § Diskriminerings og tilgjengelighetsloven
 - Lik rett til deltakelse uavhengig av funksjonsnedsettelse

[Likestillings og diskrimineringsombudet, rett til tilrettelegging i skolen](#)

Internasjonale konvensjoner:

- § FNs barnekonvensjon

Ingen diskriminering

Alle barn har rett til å ikke bli forskjellsbehandlet på grunn av sin egen eller foreldrenes kultur, hudfarge, kjønn, språk, religion, bakgrunn, funksjonsnedsettelse eller mening.

FNs barnekonvensjon, artikkel 2

Barn med funksjonsnedsettelse

Alle barn med psykiske og fysiske funksjonsnedsettelse har rett til tilrettelegging, slik at de kan delta, utvikle seg og ha opplæring på lik linje som alle barn.

FNs barnekonvensjon, artikkel 23

Hvorfor tilrettelegge? Forskning

Tilrettelegging i skolen gir barn med sjeldne diagnoser mulighet til å:

- delta i skolearbeid, læring og lek på lik linje med andre
- utvikle selvstendighet og selvbestemmelse
- forebygge skader, tretthet og smerter
- ha det bra og ha god livskvalitet

Referanser: Paz-Lourido 2020, Verger 2020, Verger 2021, Berg 2017, Johansen 2017

Hvorfor tilrettelegge? – Fullføre utdanning

- 64 prosent av barn med fysiske funksjonsnedsettelse fullfører ikke videregående
 - mot kun 17 prosent i befolkningen for øvrig. Nova 2014. [utdanningsnytt.no](https://www.undanningsnytt.no)
 - Hjelpemidler og tilrettelegging kan ha betydning for barn og unges deltakelse i skolen
 - Men mange faktorer spiller inn:
 - Gode støttespillere
 - Samarbeid
 - Inkludering, faglig, sosialt og psykisk
- (Sintef 2020) [omtale av rapport hos nav.no](#)

Inkludering i klassefellesskapet er viktig

- Inkludering er å legge til rette for:
 - Fysisk tilgang til klassens/ gruppas fellesskap
 - Mulighet til å bidra inn i fellesskapet
 - Mulighet til å si sin mening om egen opplæring
 - Deltakelse i læringsaktiviteter
 - Deltakelse i det sosiale fellesskapet
 - Sosialt og faglig læringsutbytte for alle

[Hva er inkludering? | statped.no](https://statped.no)

Tilrettelegging og tilpasning av skoleaktiviteter

- Individuell tilrettelegging for en elev?
- Eller kan klassens oppgaver tilpasses innenfor læreplanmålene?

Tilpasset opplæring

- Tilrettelegge med varierte vurderingsformer, læringsressurser-, arenaer og aktiviteter
 - [Tilpasset opplæring \(udir.no\)](https://udir.no)

Barnets / ungdommens medvirkning

Snakk med barnet/ungdommen og foreldrene om

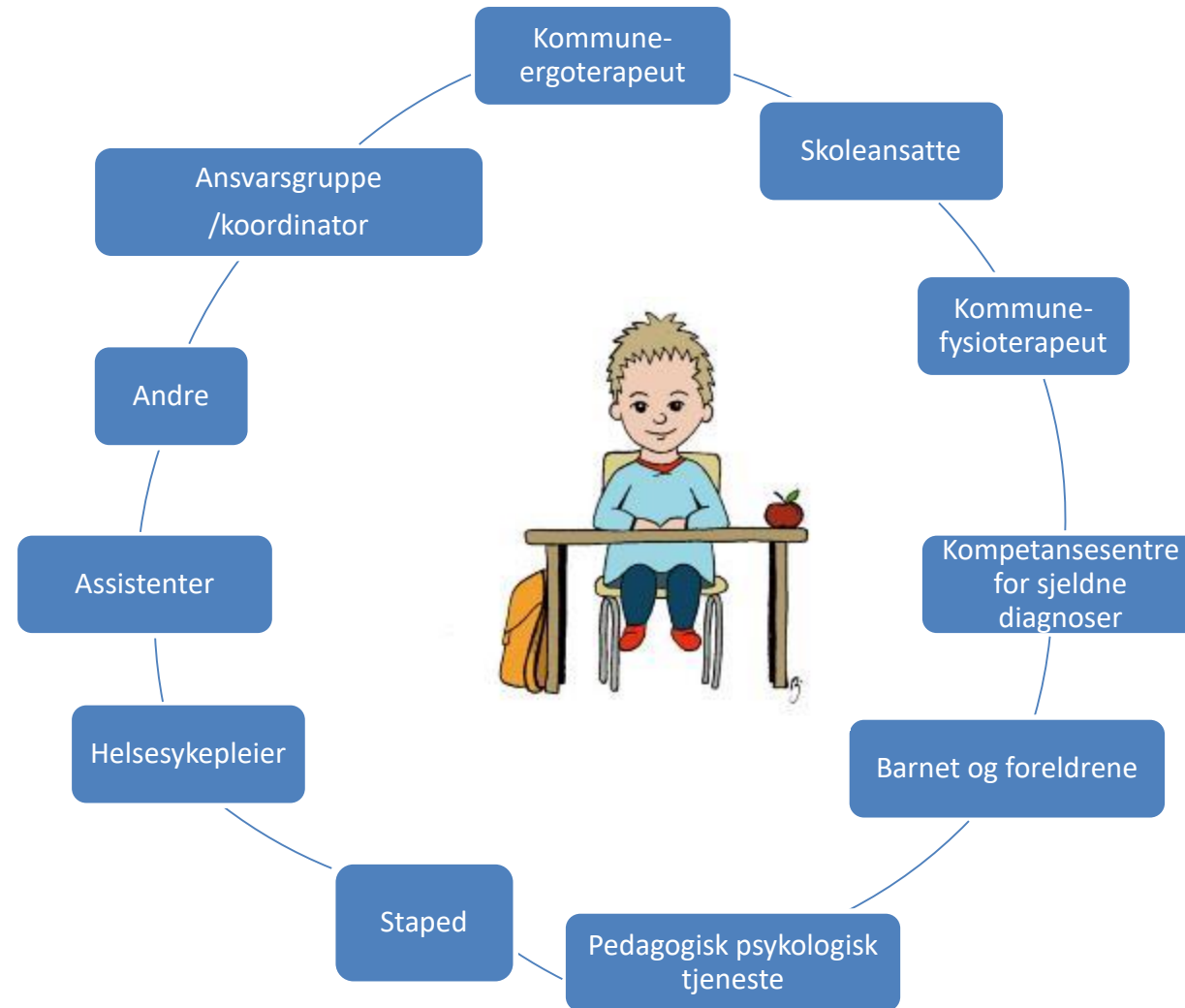
- forventninger til skoletiden
- ressurser og utfordringer behov og ønsker for tilpassing og tilrettelegging
- spesielle hensyn/restriksjoner i bevegelse og i aktiviteter
- informasjon til lærere og klassekamerater
 - om hva
 - hvem skal fortelle

Kartlegge behov for tilrettelegging

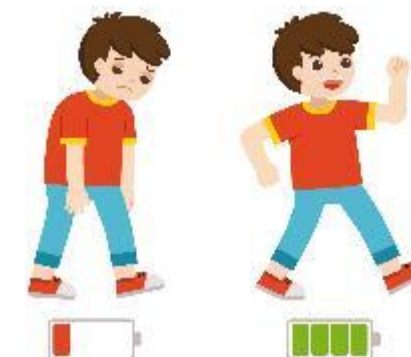
- Før skolestart
- Underveis i skoletiden
 - Bytte av klasserom
 - Nye fag
 - Overgangene: Barneskole - Ungdomsskole - Videregående

Aktuelle samarbeidspartnere

Barnets / ungdommens kapasitet

- Vurder behov for
 - Planlegging av timeplanen
 - Pauser eller hvile i løpet av skoletimen / skoledagen
 - Unngå dobbelttimer uten pause
 - Ekstra sett skolebøker
 - Alternativer til håndskrift ved større oppgaver
 - Utvidet tid på prøver
 - Hjelp til å planlegge og huske
 - Oppfølging ved fravær

Behov for assistent?

- Hvilken rolle / funksjon skal assistenten ha?
 - Pedagogisk tilrettelegging
 - Støttefunksjon, praktisk og læringsmessig
- Foreldres ønsker: "Bli sett", tilsyn, hjelp når det trengs
- Eleven/barnets ønske?
- Assistentens rolle er viktig
 - Kan påvirke forholdet til de andre elevene

Referanse: Asbjørnslett 2009

Kjør film

- [Infofilm til fagfolk: Tilrettelegging i skolehverdagen - YouTube](#)

Tilrettelegging av lokaler 1

Generell tilgjengelighet i skolebygget

- Ramper
- Tunge dører, vurder automatiske døråpnere
- Trapper
 - Høyde på rekkverk
 - Høyde på trinn
- Tilgang til heis og heisknapper
- Belysning og kontraster

Adaptive classroom
furniture

Wheelchair
ramp

Accessible
toilets

Tilrettelegging av lokaler 2

Garderober

- Høyde på knagger og hyller til klær
- Behov for krakk/benk til av/påkledning
- Belysning
- Akustikk

Dusj

- Dusjstol/klappsete
- Kraner og dusjhode i sitte høyde
- Eventuelt egen tilrettelagt garderobe med dusj

Tilrettelegging av lokaler 3

Toalett

- Toalett som barnet mestrer og som føles trygt
- Spyl / føn-toalett hvis vansker med å rekke fram
- Toalettpapiret tilgjengelig på riktig side
- Vask i riktig høyde, eventuelt regulerbar eller krakk under vasken
- Kran med lang hendel og eventuelt kranforlenger
- Plass til hjelper hvis behov for det

Klasserommet

- Plasser fellesutstyr slik at alle kan rekke det
- Plassering av eleven i klasserommet
- Behov for hvileplass i klasserommet eller i et annet rom
- Utstyr for sansetap og kommunikasjon
- Belysning
- Akustikk

Gode arbeidsstillinger

- Bord – noen har behov for
 - høyderegulering, variere stå/sitte
 - utsparing, gir støtte for underarmene
 - krok til å henge sekken på
- Stol – noen har behov for
 - stol som kan tilpasses
 - regulerbart sete og fotbrett
 - stol som er lett å komme opp og ned av selv
- Digitale hjelpemidler
 - PC, nettbrett, spesialutstyr

NAV Hjelpemiddeldatabasen: MediqNorge AS

Skolestol

Arbeidsstol fra NAV

Skrive

- Blyant/ penn
- PC/ nettbrett
- Spesialtilpasning tastatur, skjerm, mus
- Lese- og skrivestøtte, for eksempel
 - Diktering
 - Elektronisk penn
 - Skjermleser

Ressurser:

- [Lese og skrive - nav.no](http://lese-og-skrive-nav.no)
- [Digitale læremidler og tilgjengelighet for elever med motoriske vansker | Kunnskapsbanken](#)
- [Muligheter og begrensninger ved bruk av digital diktering i skolen \(utdanningsnytt.no\)](http://muligheter-og-begrensninger-ved-bruk-av-digital-diktering-i-skolen-utdanningsnytt.no)

Bruk av hjelpemidler i på skolen

- Eksempler:
 - Ben- eller armprotese
 - Grepshjelpemidler
 - Armstøtte, evt. med fjæring
 - Stå-/gåstativ
 - Rullestol
 - Kommunikasjon
- Avklar behovet for praktisk hjelp
 - Av og på med protese eller grepshjelpemiddel
 - Inn og ut av hjelpemidlet
- Skal eleven trene spesielt på å bruke hjelpemidlet?

Tilrettelegging av praktisk- estetiske fag

- Informer foreldrene og eleven i god tid om hvilke aktiviteter som er planlagt
- Hvilken tilrettelegging trenger eleven?
 - Mat & helse og Kunst & håndverk:
 - Rekke opp og frem
 - Få tak i utstyr, arbeidshøyder, håndtere
 - Gi alternativer – alle må ikke gjøre alt
 - Musikk:
 - Hvilke instrumenter kan velges
 - Behov for tilpasning
- Digitale løsninger - en mulighet
 - [Smartteknologi i kunst og kulturfag - apper for elever med funksjonsnedsettelse\(kunstkultursenteret.no\)](https://funksjonsnedsettelse(kunstkultursenteret.no))

Utedager og turer

- Planlegg i god tid; faste aktivitetsdager, leirskole og lignende
- Vurder bruk av hjelpemidler og hvordan de skal fraktes med
- Gå hele veien eller kjøre deler av veien?
- Gå til en base og så gå turer derfra, istedenfor at alle skal gå samme lange turen?

Lekeplasser ute og inne - alle skal få delta

Skolens lekeplasser er til fri lek og pusterom for alle.

Vurder behovet for

- Tilrettelegging
- Anskaffelse av nye lekeapparater

Resurser:

- [KS 2020, Skoler og barnehager Design-er-mangfold-F41-WEB.pdf \(ks.no\)](#)
- [En god og tilrettelagt skole for alle | Kunnskapsbanken](#)

Lek og aktivitet

- Gi mulighet til å delta i lek og aktiviteter sammen med andre
- Ha flere alternativer
- Balanse mellom å delta i leken og fare for brudd og skader
- Nødvendige forholdsregler må tas
 - Hensyn og spilleregler i leken
 - Uteplassen; tilgjengelighet og muligheter for lek og aktivitet hele året

Nærvær ved fravær

Mange med en sjelden diagnose har mye fravær på grunn av medisinsk behandling og oppfølging

- Holde kontakten med skolen og vennene
 - Kommunikasjon på video med klassen
 - Skoleroboten [AV1 | No Isolation](#)

Hvem har ansvar for tilrettelegging og spesialutstyr?

- **Skolen** skal tilrettelegge så alle barn kan ta imot og delta i undervisningen. Dette inkluderer:
 - læremidler
 - inventar
 - skolebygninger og miljø
- Spesialtilpassede hjelpemidler kan søkes fra **NAV Hjelpemiddelsentral** (f.eks bevegelseshjelpemidler, regulerbar arbeidsstol og hev senk pult, tilpasninger av tastatur/programvare)
- [Skolens ansvar og praktisk tilrettelegging for barn med funksjonsnedsettelse, NAV Kunnskapsbanken](#)

Oppsummering

- Barn med sjeldne diagnoser er forskjellige
- Mange har behov for tilrettelegging i skolen
- Samarbeid om å finne gode løsninger
- Bruk gjerne oss på kompetansesentrene som diskusjonspartnere
 - Trine.bathen@sunnaas.no
 - Gunnbjorg.aune@sunnaas.no
 - Sss@frambu.no

Ressurser om sjeldne diagnoser og skole

- Skolestart og tilrettelegging i skolehverdagen for elever med sjeldne diagnoser - Frambu senter for sjeldne diagnoser
- Skolestart og skolehverdag med en sjelden diagnose - TRS kompetansesenter for sjeldne diagnoser
- E-læringskurs for fagpersoner skole, Senter for sjeldne diagnoser (OUS)
- Sjelden.no, læringsportal om sjeldne diagnoser, for fag personer

Ressurser om tilrettelegging i skolen

Tilrettelegging av lokaler og uteområder:

- [KS 2020, Skoler og barnehager Design-er-mangfold-F41-WEB.pdf \(ks.no\)](#)
- [En god og tilrettelagt skole for alle | Kunnskapsbanken](#)
- [Universell utforming av barnehage- og skolebygg \(udir.no\)](#)

Tilrettelegging for syn og hørselstap:

- [Tilrettelegging ved nedsatt hørsel | statped.no](#)
- [Tilrettelegging ved synsnedsettelse | statped.no](#)
- [Skolealder | Kunnskapsbanken](#)

Til rådgivere fra Funksjonshemmedes felles organisasjon (FFO):

- [Unge tanker om utdanning \(kort\) - YouTube](#)
- [Veien etter VGS - Unge funksjonshemmede](#)

Ressurser om tilpasset undervisning praktisk estetiske fag

- Musikkundervisning
 - [Tilpassa musikkopplæring med musikkteknologi | Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen \(kunstkultursenteret.no\)](#)
 - [NTNU Open: Tilrettelagt musikkundervisning i form av tilpasset musikkteknologi](#)
- Kunst og håndverksundervisning
 - [Inkluderende kunst og håndverk- En kvalitativ undersøkelse av hvordan faglærere kan inkludere sårbare elever i kunst og håndverksundervisning 2-kopi \(unit.no\)](#)
 - [Kunst og håndverk i klasse med elev som er synshemmet, 2003 \(statped.no\)](#)
 - [Smartteknologi i kunst og kulturfag - apper for elever med funksjonsnedsettelse | Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen \(kunstkultursenteret.no\)](#)
 - [Tegne- og maleapper | Kunnskapsbanken](#)

Ressurser om inkluderende undervisning

- ✓ [Staped: Mitchells 10 faktorer for inkluderende undervisning - YouTube](#)
- ✓ [Kronisk inkludering- verktøy - Ungefunksjonshemmede](#)
- ✓ [Undervisning om inkludering og funksjonsmangfold - Redd Barna](#)

Referanser

- Paz-Lourido B, mfl. 2020. [Influence of schooling on the health-related quality of life of children with rare diseases](#) . Health and quality of life outcomes. 18:109.
- Verger S, mfl. 2020. [Inclusion and equity in educational services for children with rare diseases: Challenges and opportunities](#). Children and Youth services review. 119. 105518.
- Verger S, mfl. 2021. [The Impact of the Coordination between Healthcare and Educational Personnel on the Health and Inclusion of Children and Adolescents with Rare Diseases \(mdpi.com\)](#). International journal of Environmental research and Public Health. 18. 6538
- Berg E. 2017. Fra åpen dør til å stange hodet i veggen. Foreldres erfaringer med skole-hjem-samarbeid når barna og de unge har en sjelden diagnose. Spesialpedagogikk. 3: 39-52. [Spesialpedagogikk 3 2017.pdf \(utdanningsnytt.no\)](#)
- Johansen H, mfl. 2017. Skolebarn med ryggmargsbrokk i Norge: Helserelatert livskvalitet og tilrettelegging i skolen Fra tverrsnittstudien: «Tiltak og tjenester for barn med sjeldne diagnoser i Norge». 3: 53- 63. [Spesialpedagogikk 3 2017.pdf \(utdanningsnytt.no\)](#)
- Asbjørnslett M, Heminagon A. 2008. [Participation at school as experienced by teenagers with physical disabilities. Scandinavian Journal of Occupational Therapy](#) 2008. Vol. 15 Issue 3 Pages 153-161